

УДК 330.1

Пономаренко П.І., Солодянкін О.В., Харін С.А.

ЕКСПОРТ ЗАЛІЗОРУДНОЇ ПРОДУКЦІЇ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ ДИНАМІКИ І ЕФЕКТИВНОСТІ

Проведено аналіз динаміки експорту залізорудної продукції. Розглянуто шляхи підвищення його ефективності

The analysis of dynamics of export of iron ore production is conducted. Ways of increasing its efficiency are specified.

Сьогодні більше половини обсягу виробництва української залізорудної продукції спрямовується на експорт, що значною мірою зумовлено різким звуженням внутрішнього ринку, яке сталося ще на початку 90-х років.

Коливання обсягів експорту України останніми роками викликає питання - яким чином це впливає на бюджет та внутрішню економічну ситуацію в країні.

За повідомленням РІА ОРЕАНДА у січні-лютому 2006 р. Україна скоротила експорт залізорудної сировини у зрівнянні з таким періодом 2005 р. на 8 % - до 2,77 млн. тон. Зовнішні поставки сировини важливі як для функціонування підприємств галузі, так і для держави, оскільки забезпечують значну частину гостро необхідних валютних надходжень. В цих умовах забезпечення ефективності експорту залізорудної продукції є важливою проблемою, яка постійно повинна привертати увагу.

З іншого боку, збільшення експорту залізорудної сировини призводить до його дефіциту в Україні. Так, у 2004 році, виробництво руди не встигало за зростанням експорту, загострюючи сировинні проблеми металургів та призводячи до втрат держбюджету.

Сьогодні країна, яка зуміла в останні роки стабілізувати роботу гірничодобувної промисловості, займає помітне місце на світовому ринку, незважаючи на несприятливі умови розробки корисних копалин і гостру конкуренцію. Сучасне становище світового ринку залізорудної сировини та відповідні позиції на ньому України розглянуто у ряді робіт, зокрема, в [1-4], в яких автори висвітлюють основні макроекономічні тенденції, що проявилися на ньому останнім часом, розглядають перспективні напрямки розвитку кон'юнктури ринку залізорудної сировини.

Разом з тим у вказаних роботах докладно не аналізується динаміка та ефективність вітчизняного залізорудного експорту, географія поставок, співвідношення продажу різних видів продукції, що повинно відображатися в структурі продуктового складу підприємств.

З урахуванням зазначеного вище, є актуальним дослідження динаміки, продуктового складу та напрямків зовнішньоторговельних поставок залізорудної продукції у розрізі конкретних залізорудних підприємств та аналіз економічної ефективності експорту України.

Становить інтерес дослідження динаміки й економічної ефективності українського залізорудного експорту, на основі статистичних даних ДНДГРІ за відповідні роки [5-8].

У 2000 р. Україна експортувала 19155 тис. т різної залізорудної сировини, у т.ч. 6896 тис. т залізної руди, 6181 тис. т концентрату і 6078 тис. т окатишів (рис. 1).

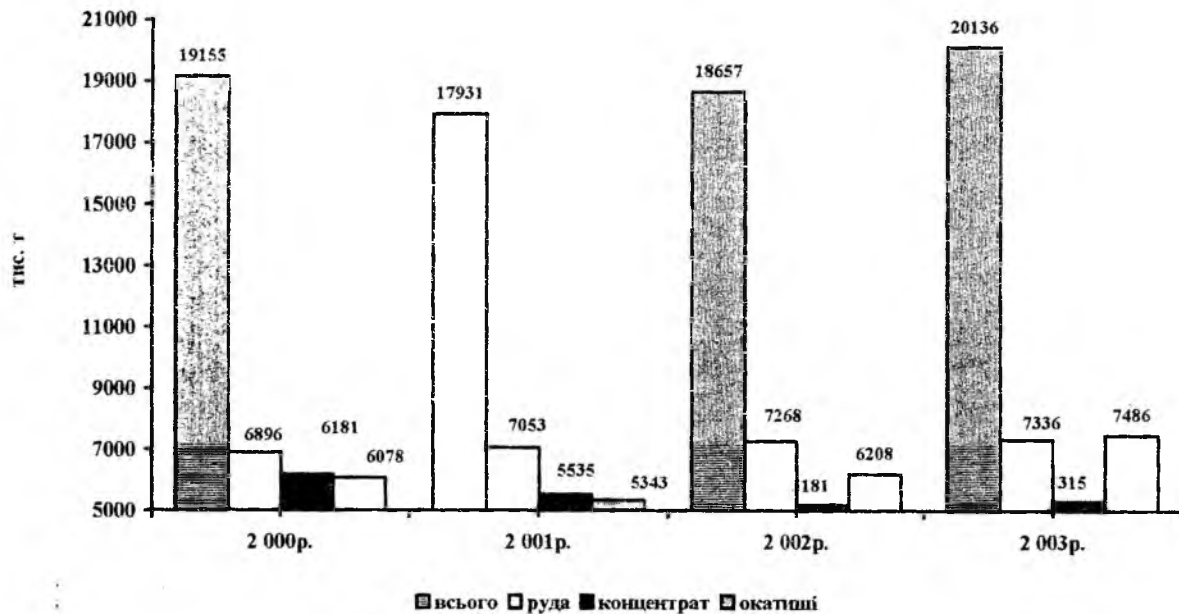

Рис. 1. Динаміка залізорудного експорту України

У наступні роки відбулося деяке скорочення експорту концентрату, але помітне збільшення зовнішньоторговельних поставок руди і окатишів. У 2003 р. спостерігався сплеск активності експорту, обумовлений інтенсивним зростанням виробництва та вигідною ринковою кон'юнктурою.

Географія експорту залізорудної продукції підприємствами країни досить різноманітна (табл. 1).

Таблиця 1

Географія експорту залізорудної продукції підприємствами України

Підприємство	Географія основних поставок
ВАТ "КЗРК"	Польща, Словаччина, Чехія, Угорщина, Румунія, Сербія і Чорногорія, Австрія
ВАТ "Суша Балка"	Чехія, Словаччина, Польща, Румунія, Сербія і Чорногорія, Австрія
ЗАТ "ЗЗРК"	Словаччина, Чехія
ВАТ "ПівніГЗК"	Польща, Чехія, Словаччина, Сербія і Чорногорія, Австрія
ВАТ "ЦГЗК"	Польща, Чехія, Словаччина, Румунія, Болгарія
ВАТ "ПівдГЗК"	Чехія, Польща, Словаччина, Болгарія
ВАТ "ІнГЗК"	Словаччина, Угорщина, Чехія, Румунія, Болгарія

В останні роки експортні поставки різних видів української залізорудної продукції спрямовані майже винятково в країни Східної Європи, серед яких домінують, значно перевершуючи за обсягами імпорту інші, Чехія, Словаччина, Польща, Румунія, а також Австрія (рис. 2).

За період 2000-2003 р. найбільшими закупівлями української сировини характеризувалася Польща (сумарно 21079 тис. т), другою по цьому показнику була Чехія (17090 тис. т), далі йде Словаччина (16656 тис. т) і, уже з помітним зменшенням величини імпорту Австрія (9395 тис. т) і Румунія (5749 тис. т).

Австрія є єдиною економічно розвинутою країною, яка у значних розмірах закуповує українську залізорудну продукцію, переважно окатиші, що деякою мірою пояснюється її

віддаленістю від провідних європейських морських портів, через які на континент надходять потоки сировини з країн-головних міжнародних експортерів.

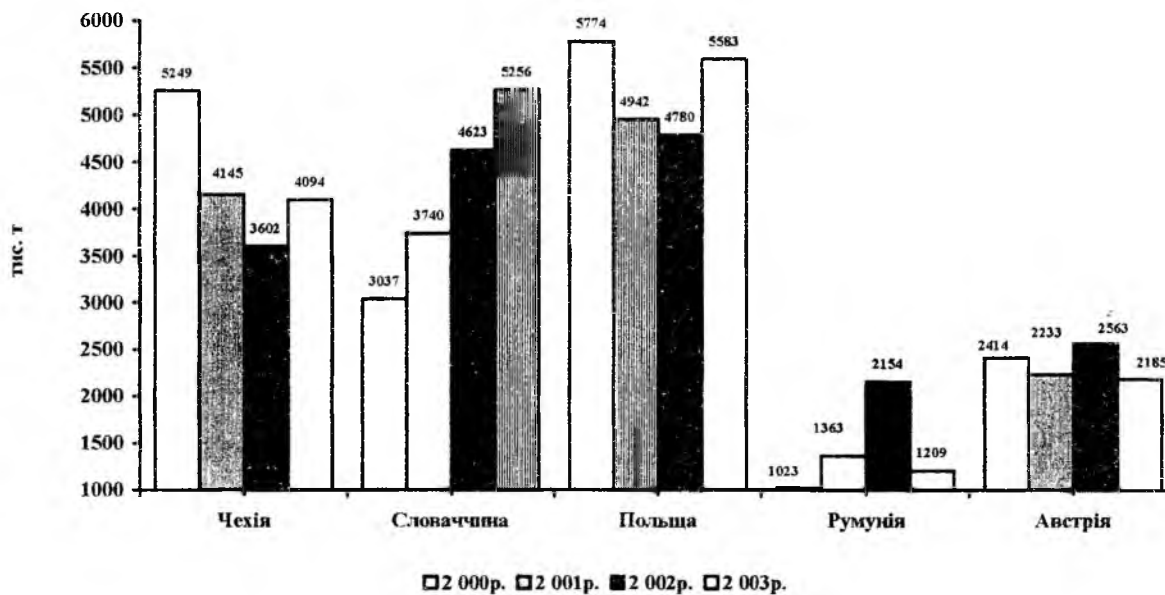

Рис. 2. Експорт залізорудної сировини в провідні країни

З названих країн експортерів Польща, найбільша за населенням країна, що динамічно розвивається, не тільки перевершувала в 2000-2003 р. інші країни за сумарними обсягами закупівель залізорудної сировини з України, але й помітно випереджала їх щорічно. Динаміка обсягів імпорту Польщею української залізорудної продукції характеризується наступним. Досить великі розміри поставок в 2000 р. - 5774 тис. т, помітно скоротилися в 2001 й 2002 р. відповідно до 4942 тис. т й 4780 тис. т, падіння склало 832 тис. т (14 % до 2000 р.) і 994 тис. т (17 %). 2003 р. знову привів до збільшення обсягів польського імпорту, однак, високого рівню 2000 р. так і не було досягнуто, хоча і було закуплено 5583 тис. т всіх видів залізорудної продукції.

Чехія демонструвала такий же, як і Польща, характер зміни обсягів імпорту, але на більш низькому рівні. Якщо в 2000 р. величина чеського імпорту перевищувала 5,2 млн. т, то в 2001 р. вона різко скоротилася, більш ніж на 1 млн. т, а в 2002 р. - ще приблизно на півмільйона тонн і досягла найменшого значення в 3602 тис. т, при цьому падіння в порівнянні з 2000 р. склало понад 30 %. Як і Польща, в 2003 р. Чехія активізувала імпорт української продукції, але, на відміну від неї, не тільки не досягла рівня 2000 р., але навіть не змогла перевершити розміру поставок 2001 р.

Третій імпортер, Словаччина, хоча в цілому й трохи поступається Чехії за сумарними у 2000-2003 р. обсягами закупівель української сировини, але демонструє досить цікаву тенденцію. З найбільших споживачів вітчизняної залізорудної продукції тільки Словаччина протягом 2000-2003 р. послідовно нарощувала обсяги імпорту. Якщо в 2000 р. він склав тільки 3037 тис. т, а в 2001 р. - 3740 тис. т, то в 2002 р. уже досяг 4623 тис. т, а в 2003 р. - ще більш високого значення - 5256 тис. т. Таким чином, за досить короткий період часу приріст словацького імпорту склав 73 %, що робить цю країну потенційно досить привабливою для українських поставок у майбутньому.

Австрійські закупівлі хоча й характеризувалися помітно більш низьким рівнем, ніж у трьох інших найбільших імпортерів, проте, відрізнялися стабільністю обсягів. Румунія як

імпортер займає відносно скромне місце. Її рівень закупівель майже в 4 рази поступається польському, а динаміка за 2000-2003 рр. відрізнялася крайньою нестійкістю, причому, на відміну від інших провідних імпортерів, в останній рік відзначене різке падіння румунського імпорту.

Аналіз видів української залізорудної продукції (рис. 3), імпортованої провідними країнами, показав наступне. Чехія відрізнялася відносно більш високою часткою закупівель залізної руди і концентрату і величиною імпорту окатишів, що помітно їй поступається. У той же час, споживання останніх у різні роки характеризувалося стабільністю. В 2003 р. позначилася виражена перевага імпорту концентрату, що не було помітно в попередні роки. Словаччина закуповує українські концентрат й окатиші, але в її імпорті переважає залізна руда, при цьому за 2000-2003 р. споживання руди увесь час зростало й збільшилося за зазначений строк на 75 %.

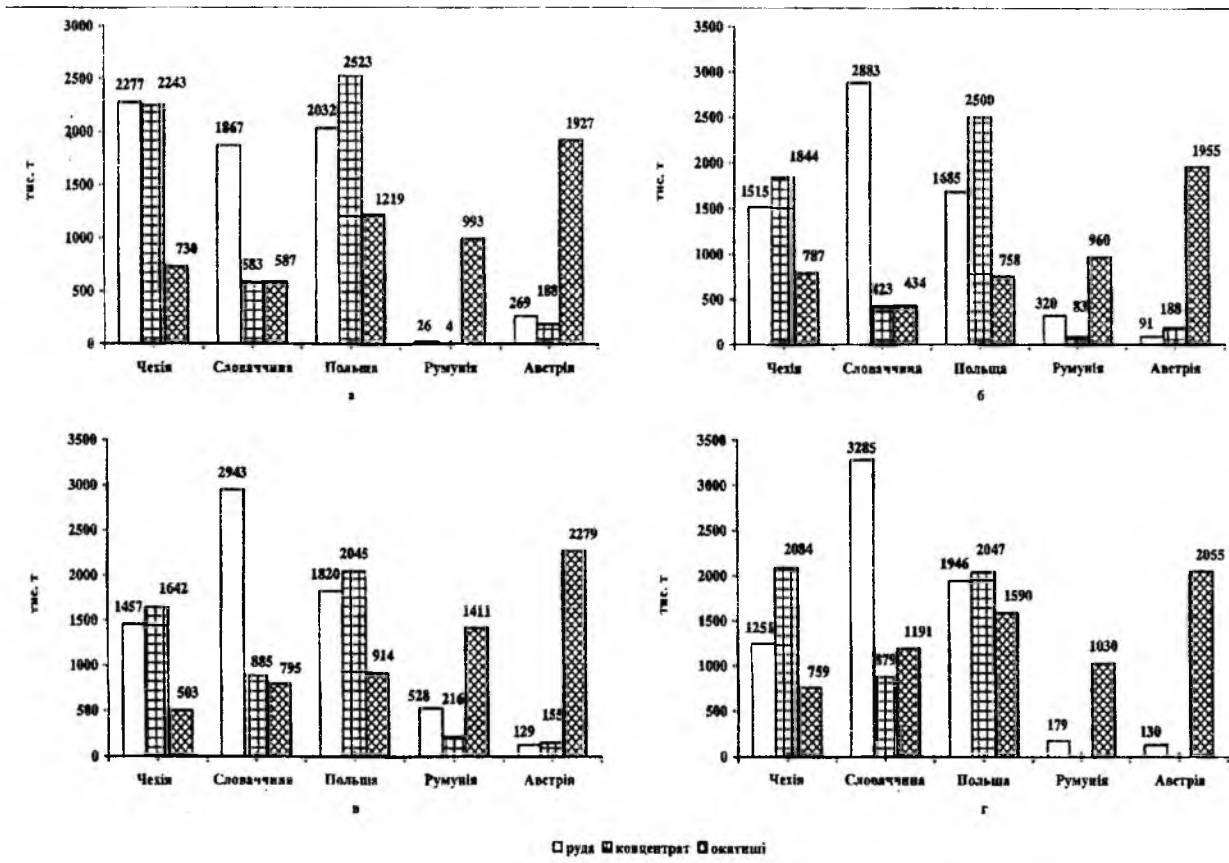

Рис. 3. Динаміка експорту окремих видів продукції:
а - 2000 р.; б - 2001 р.; в - 2002 р.; г - 2003 р.

Польща в цілому віддає перевагу імпорту концентрату й залізної руди, але за 2003 р. розрив між закупівлями різних видів продукції був помітно згладжений, при порівняно високих обсягах імпорту всіх видів сировини. Румунія й Австрія однаковою мірою характеризуються вираженим домінуванням окатишів у їх імпорті. У Румунії, приміром, у сумарному вираженні закупівля окатишів за 2000-2003 р. в 20 разів перевершувала концентрат і в 6 разів руду.

Становить інтерес аналіз економічних показників залізорудних підприємств України залежно від питомої ваги в обсягах їх поставок експорту (табл. 2).

Для всіх підземних залізорудних підприємств країни експорт їхньої продукції має велике значення. Особливо велика частка зовнішніх поставок для ЗАТ "ЗЗРК" і ВАТ "КЗРК". Для ВАТ "Суша Балка" вона також становить у натуральному вираженні в середньому близько 50 %. Для гірничо-збагачувальних комбінатів співвідношення обмірюваних у натуральному вираженні експортних і внутрішніх поставок їх продукції виглядає не настільки однозначно, як для шахт. ВАТ "ПівніГЗК" відправляє на зовнішній ринок досить невеликий обсяг концентрату, при цьому настільки ж незначні поставки цієї продукції знаходять споживачів усередині країни. Внутрішні поставки окатишів домінують і становлять для цього комбінату майже 95 %. ВАТ "ЦГЗК", навпаки, експортує значно більше половини всього продаваного підприємством концентрату, у той же час при реалізації окатишів переважають внутрішні поставки.

Якщо в 2001 р. для ВАТ "ПідГЗК" обсяги реалізації концентрату на експорт і всередині країни, що становили відповідно 2343 тис. т й 2451 тис. т відрізнялися незначно, то в 2003 р. картина радикально змінилася: співвідношення зазначених видів поставок досягло 3554 тис. т проти 1624 тис. т.

Найбільший гірничо-збагачувальний комбінат України, ВАТ "ІнГЗК", що виробляє тільки концентрат, відправляє його майже винятково на внутрішній ринок. Так, наприклад, в 2003 р. поставки концентрату підприємствам України в 33 рази перевищували експортні, які становили всього 409 тис. т.

Аналіз динаміки поставок залізорудної продукції у вартісному вираженні і їхньої ефективності дозволив установити наступне. Для всіх підземних залізорудних підприємств було характерне помітне перевищення ціни 1 т товарної руди, експортованої ними, над внутрішньою ціною. За період 2001-2003 р. на ВАТ "КЗРК" відбулося істотне зростання ціни продукції, особливо, це стосується експорту. Так, якщо в 2001 р. ціна 1 т руди, що відправляє ВАТ "КЗРК" за рубіж становила 62,42 грн., то в 2003 р. вона досягла 85,57 грн. У той же час спостерігався й ріст собівартості продукції.

Виробнича собівартість 1 т експортної руди для шахт країни не дуже значно відрізняється від собівартості продукції, що призначалася для внутрішніх споживачів. У той же час повна собівартість одиниці експортної продукції істотно вище. Наприклад, у 2003 р. на ВАТ "КЗРК" виробнича собівартість 1 т експортної руди була на рівні 54,72 грн., у той час як повна вже становила 79,06 грн. Незважаючи на зазначену обставину для всіх підземних підприємств рентабельність експортної товарної продукції все-таки помітно перевершує аналогічний показник при внутрішніх поставках: для 2003 р. співвідношення становило 8 % проти 1,8 % для ВАТ "КЗРК", 15,8 % до 10,5 % для ВАТ "Суша Балка" і 16,1 % до 14,5 % для ЗАТ "ЗЗРК".

Для гірничо-збагачувальних комбінатів відзначені тенденції були в цілому також справедливі, однак в окремих випадках ціна 1 т продукції усередині країни і рівень її рентабельності був вище за експорті. У той же час рентабельність товарної продукції комбінатів, що реалізують, на відміну від шахт, підготовлену і порівняно дорогу продукцію характеризувалася більшими значеннями.

Український залізорудний експорт, як показав аналіз його сучасної динаміки, відрізняється помітною ефективністю й приносить країні вагомому частку її валютних надходжень. Збільшення результативності зовнішньоторговельної діяльності, пов'язане з поліпшенням якості продукції, зменшенням її собівартості, особливо енергетичних та позавиробничих витрат, дозволить вітчизняним підприємствам укріпити свої позиції на стратегічно важливих ринках світу.

Дослідження українського експорту можливо поширити на вивченні впливу окремих чинників, які сприяють зростанню обсягів і ефективності зовнішньоторговельних поставок, для можливості управління їх параметрами.

ЕКОНОМІКА ПРОМИСЛОВОСТІ

Таблиця 2

Економічні показники залізорудних підприємств по видах поставок і продукції

Роки	Вид продукції, напрямок поставок	Обсяг, тис. т	Ціна 1 т, грн.	Сума, тис. грн.	Собівартість 1 т, грн.		Прибуток, тис. грн.		Рентабельність товарної продукції, %	
					виробнич а	повна	при виробнич ій собівартості	при повній собівартості	при виробнич ій собівартості	при повній собівартості
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ВАТ "КЗРК"										
2001	Руда на експорт	3610	62,42	225336	50,85	56,83	41767	20169	22,8	9,8
	Руда на внутрішній ринок	2442	54,76	133724	49,76	54,06	12213	1712	10	1,3
2003	Руда на експорт	3389	85,57	289053	54,72	79,06	103769	21364	56	8
	Залізна руда на внутрішній ринок	2926	62,24	182104	56,8	61,1	15914	3307	9,6	1,8
ВАТ "Суха Балка"										
2001	Руда на експорт	1657	69,22	114718	-	59,17	-	16659	-	17
	Руда на внутрішній ринок	1278	47,95	61295	-	43,06	-	6629	-	12,1
2003	Руда на експорт	1548	64,3	99555	-	55,17	-	13585	-	15,8
	Руда на внутрішній ринок	1606	48,18	77389	-	43,9	-	7334	-	10,5
ЗАТ "ЗРК"										
2003	Руда на експорт	2401	61,78	148334	-	53,2	-	20601	-	16,1
	Руда на внутрішній ринок	1481	56,4	83528	-	49,25	-	10587	-	14,5
ВАТ "ПівніЗК"										
2001	Концентрат на експорт	162	97,79	15842	64,16	100,14	5452	-381	52,4	-2,3
	Концентрат на внутрішній ринок	244	71,49	17444	64,14	67,88	2284	1369	14,6	8,3
	Окатиші на експорт	254	145,11	36858	98,31	121,66	11867	5946	47,6	19,3
	Окатиші на внутрішній ринок	5394	107,31	578830	101,9	106,05	29164	6817	5,3	1,2
2003	Концентрат на експорт	57	97,06	5504	-	88,08	-	509	-	10,1
	Концентрат на внутрішній ринок	1128	98,21	110734	-	70,15	-	31638	-	40
	Окатиші на експорт	182	138,36	25209	-	137,86	-	90,5	-	0,4
	Окатиші на внутрішній ринок	5735	111,36	638622	-	108,42	-	16865	-	2,7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ВАТ "ЦГЗК"										
2001	Концентрат на експорт	1977	88,21	174391	64,5	77,25	46876	21668	36,8	14,2
	Концентрат на внутрішній ринок	479	88,14	42219	63,63	74,84	9352	3978	30,7	11,1
	Окатиші на експорт	566	132,3	74882	93,83	112,78	21790	10933	41	17
	Окатиші на внутрішній ринок	760	119,1	90516	96,83	114,7	16926	3351	23	3,8
2003	Концентрат на експорт	1141	111,8	127591	68,17	86,54	49777	29171	65,16	41,2
	Концентрат на внутрішній ринок	891	112,2	99970	67,92	79,45	39441	28811	63,97	29,2
	Окатиші на експорт	825	143,02	118032	97,78	112,05	63264	25553	46,25	27,6
	Окатиші на внутрішній ринок	1205	151,38	182366	98,86	110,69	37329	49013	53,11	36,8
ВАТ "ПідГЗК"										
2001	Концентрат на експорт	2343	82,64	193626	57,93	81,65	57910	2312	42,7	1,2
	Концентрат на внутрішній ринок	2451	77,67	190369	61,98	62,8	38473	36459	25,3	23,7
2003	Концентрат на експорт	3554	106,5	378512	63,35	86,95	153307	69398	68,1	22,45
	Концентрат на внутрішній ринок	1624	73,75	119774	62,32	64,8	18565	14523	18,34	13,79
ВАТ "ІнГЗК"										
2001	Концентрат на експорт	312	82,91	25868	63,56	79,4	6031	1093	30,4	4,4
	Концентрат на внутрішній ринок	10088	75,7	763662	65,07	67,32	107312	84559	16,3	12,5
2003	Концентрат на експорт	409	96,7	39588	-	94,3	-	988	-	13,45
	Концентрат на внутрішній ринок	13318	82,12	1093695	-	72,38	-	129626	-	2,56

Література

1. Бабец Є. К., Юзефович О.В. Характеристика світового ринку залізорудної сировини // Вісник КТУ. – Вип. 10. – Кривий Ріг: КТУ. – 2005. – С. 200-204.
2. Макогон Ю., Майорова І., Медведкін Т. ГМК України на зовнішніх ринках: стан і перспективи // Економіка України. – 2005. – № 4. – С. 72-80.
3. Железородная промышленность мира (состояние и перспективы) /Близнюков В.Г., Салганик В.А., Штанько Л.А.// Металлургическая и горнорудная промышленность. – 2000. – № 2. – С. 76-79.
4. Развитие железорудной промышленности мира / Близнюков В.Г., Салганик В.А., Штанько Л.А.// Металлургическая и горнорудная промышленность. – 2001. – № 1. – С. 82-84.
5. Техничко-економические показатели горнодобывающих предприятий Украины в 1999-2000 гг. – Кривой Рог: ГНИГРИ, 2001. – 134 с.
6. Техничко-економические показатели горнодобывающих предприятий Украины в 2001-2002 гг. – Кривой Рог: НТО ГНИГРИ, 2003. – 164 с.
7. Сборник технико-економических показателей горнодобывающих предприятий Украины в 2002-2003 гг. – Кривой Рог: ГНИГРИ, 2004. – 178 с.
8. Горнорудная промышленность СССР в 1983 г. – Кривой Рог: НИГРИ, 1984. – 244 с.

*Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Вьюном В.Г. 08.06.06*

*Надійшла до редакції
26.05.06*